

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจครัวเรือนในชุมชนชนบทเป็นการศึกษาถึงพฤติกรรมของสตรีในชนบทที่กระทำตามหน้าที่ ตำแหน่ง และสถานภาพทางสังคม นั้น ๆ ในด้านเศรษฐกิจครัวเรือนและได้ศึกษาถึงเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจในครัวเรือน ในสภาพแวดล้อม ตามความเป็นจริงของบริบทชุมชนที่ศึกษาเป็นการมองจากหลายมิติ แบบองค์รวมของปรากฏการณ์ โดยผู้วิจัยได้ใช้ตัวเองเป็นเครื่องมือในการศึกษาข้อมูลต่าง ๆ และใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างและการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสนทนากลุ่มย่อยเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยมีความระมัดระวังในการศึกษาข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นอย่างมาก โดยผู้วิจัยจะวางตัวเป็นกลางในการทำการวิจัยเพื่อ ไม่ให้เกิดความลำเอียงในการศึกษาข้อมูล และมีการวางแผนในการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและมีการตรวจสอบข้อมูลซ้ำหลาย ๆ รอบ โดยวิธีการหลาย ๆ อย่าง เมื่อได้ข้อมูลที่สมบูรณ์มากที่สุดแล้ว ก็จะนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ซึ่งในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้วางแผนการดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารต่าง ๆ เช่น ตำราเรียนและตำราทั่วไป วารสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์กับผู้ที่มีความรู้ เช่น อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ในสาขาวิชา เพื่อนนักศึกษา และบุคคลอื่น ๆ
3. การศึกษาข้อมูลในภาคสนาม
4. การเตรียมตัวทำงานภาคสนามและการเก็บรวบรวมข้อมูล

- 4.1 การเลือกสนาม
- 4.2 การแนะนำตัว
- 4.3 การสร้างความสัมพันธ์
- 4.4 การเริ่มทำงาน
5. เครื่องมือและเทคนิคที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
6. การตรวจสอบข้อมูล
7. การวิเคราะห์ข้อมูล
8. ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

1. การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารต่าง ๆ เช่นตำราเรียนและตำราทั่วไป วารสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ค้นคว้าหาข้อมูลเบื้องต้นของการศึกษา เรื่อง บทบาทสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจครัวเรือนในชุมชนชนบท จากเอกสารต่าง ๆ โดยอ่านและค้นคว้าจากตำราเรียน หนังสือ วารสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากห้องสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หอสมุดคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หอสมุดคณะสังคมและมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์ศึกษาสงเคราะห์ชาวเขาเชียงใหม่ ศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และจากวารสารภายนอกต่าง ๆ เป็นต้น ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ดังกล่าวอย่างเข้าใจ เพื่อให้เห็นภาพรวมของบทบาททางด้านเศรษฐกิจของสตรีในชนบทและได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับบทบาทสตรีในด้านเศรษฐกิจในครัวเรือน จนสามารถอธิบายถึงปรากฏการณ์พร้อมทั้งวิเคราะห์ประเด็นที่สนใจ และนำมาเป็นกรอบในการทำการวิจัย ในเรื่องบทบาทสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจครัวเรือนในชุมชนชนบท

2. ศึกษาแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์กับผู้ที่มีความรู้ เช่นอาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ในสาขาวิชา เพื่อนนักศึกษา และบุคคลอื่น ๆ

ผู้วิจัยได้เรียนรู้ในการศึกษา เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบจากการเรียนวิชาต่าง ๆ จากอาจารย์ที่สอนในภาควิชาส่งเสริมการศึกษา เป็นเบื้องต้น ท่านได้ถ่ายทอดความรู้ กระบวนการคิดและวิธีการในการศึกษาค้นคว้าเพื่อทำการวิจัยในสาขาวิชานี้และยังเป็นที่ปรึกษา แนะนำในการศึกษาตลอดช่วงเวลาที่ทำการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากตำรา และเอกสารต่าง ๆ และเข้าไปศึกษาข้อมูลจริงจากภาคสนาม ถ้าเกิดความสับสน ไม่เข้าใจชัดเจน ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาแล้ว ปรึกษาและขอคำชี้แนะจากอาจารย์ที่ปรึกษาโดยได้พูดคุยซักถามในส่วนที่ไม่ชัดเจน ทำให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจถูกต้องมากยิ่งขึ้น ตลอดจนเพื่อน ๆ ที่เรียนด้วยกัน และศึกษาในประเด็นที่คล้ายกัน จะมีการปรึกษา พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น แลกเปลี่ยนข้อมูล ซึ่งทำให้ประเด็นที่สนใจมีความชัดเจนมากขึ้น

3. การศึกษาข้อมูลในภาคสนาม

การศึกษาเรื่องบทบาทสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจครัวเรือนในชุมชนชนบท ผู้วิจัยศึกษาที่พื้นที่ หมู่บ้านสันคะยอม หมู่ 4 ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยศึกษาบทบาทของสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจในครัวเรือน เงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทเกี่ยวกับเศรษฐกิจในครัวเรือนของสตรีในชนบท โดยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายไว้ดังนี้

1. การเก็บข้อมูลทั่วไปในชุมชน โดยเก็บจากเอกสารต่าง ๆ เช่น เอกสารเกี่ยวกับหมู่บ้าน จปฐ. แผนที่หมู่บ้าน เอกสารคำสอนทางศาสนา ประวัติความเป็นมาของวัด ประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรม และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ศึกษาข้อมูลจากบุคคลต่าง ๆ ที่มีความสำคัญในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน ผู้อาวุโส ซึ่งเป็น ผู้มีความรู้ในเรื่องชุมชน และวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นอย่างดี รวมทั้งบุคคลที่มีส่วนช่วยในด้านเศรษฐกิจครัวเรือนของสตรี เช่น พ่อบ้าน ลูก คนชราที่อาศัยอยู่ด้วย เป็นต้น

2. การเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยได้ศึกษา เป็นรายกรณี 10 กรณี

- สตรีที่แต่งงานแล้ว ประกอบอาชีพในภาคเกษตรและการรับจ้างทั่วไป 3 กรณี
- สตรีที่ยังไม่แต่งงาน ประกอบอาชีพในภาคเกษตรและการรับจ้างทั่วไป 2 กรณี
- สตรีที่แต่งงานแล้ว ประกอบอาชีพค้าขายหรือรับจ้างทั่วไปเป็นหลักและประกอบอาชีพในภาคเกษตรเป็นอาชีพเสริม 3 กรณี
- สตรีที่ยังไม่แต่งงาน ประกอบอาชีพค้าขายหรือรับจ้างทั่วไปเป็นหลักและประกอบอาชีพในภาคเกษตรเป็นอาชีพเสริม 2 กรณี

ผู้วิจัยใช้การเรียกชื่อของสตรีในกรณีศึกษาสำหรับสตรีเหล่านี้เป็นชื่อสมมุติ แทนการเรียกชื่อจริงของสตรี เนื่องจากข้อมูลที่น่าเสนาบบางครั้งเป็นข้อมูลในทางลบดังนั้นจึงใช้ชื่อสมมุติของสตรี ในกรณีที่ 1 – 3 สตรีที่แต่งงานแล้วประกอบอาชีพในภาคเกษตรและรับจ้างทั่วไป เป็น สมหมาย สมปอง สมใจ กรณีที่ 4-5 สตรีที่ยังไม่แต่งงาน ประกอบอาชีพในภาคเกษตรและรับจ้างทั่วไป เป็น สมหญิง สมหวัง กรณีที่ 6-8 สตรีที่แต่งงานแล้ว ประกอบอาชีพค้าขายหรือรับจ้างทั่วไปเป็นหลักและประกอบอาชีพในภาคเกษตรเป็นอาชีพเสริม เป็น ละมัย ละมุ่น ละม่อม ส่วนสตรีที่ยังไม่แต่งงาน ประกอบอาชีพค้าขายหรือรับจ้างทั่วไปเป็นหลักและประกอบอาชีพในภาคเกษตรเป็นอาชีพเสริม เป็น ลออ และละกำ เป็นต้น

4. การเตรียมตัวทำงานภาคสนามและการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การเลือกสนาม

ผู้ศึกษาได้มีความสนใจชุมชนที่ได้เข้าไปศึกษาเพราะเป็นชุมชนที่มีความใกล้เคียงกับชุมชนที่ผู้ศึกษาอาศัยอยู่ตั้งแต่เล็กจนโต โดยได้เห็นวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ต่าง ๆ ในชุมชน และได้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมานาน โดยเฉพาะวิถีการดำเนินชีวิตของสตรีในชุมชน จะมีบทบาทมากทางด้านเศรษฐกิจในครัวเรือน เป็นอย่างมาก ผู้วิจัยจึงได้เลือกชุมชนนี้ เพราะสะดวกในการเดินทาง และผู้วิจัยมีเพื่อนที่รู้จักและมี

ญาติพี่น้องที่รู้จักกับครอบครัวของผู้วิจัยบางส่วนทำให้ ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาได้สะดวก และทำให้เกิดความคุ้นเคย ใ้วางใจอย่างรวดเร็ว เพราะเป็นคนในชุมชนใกล้เคียง

ในการเลือกศึกษาชุมชนนี้ผู้ศึกษามีเหตุผลในการเลือกขอบเขตพื้นที่ทำการศึกษานี้ มีประการดังนี้

1. เป็นหมู่บ้านชนบท ที่มีการเปลี่ยนแปลงโดยมีความเจริญในด้านต่าง ๆ เข้ามาถึงชุมชน ทำให้ชุมชนมีความกึ่งกลางระหว่างความเป็นเมืองกับความเป็นชนบท และชุมชนยังสามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุข โดยมีการประกอบอาชีพหลากหลายมากขึ้น และมีการช่วยเหลือกันทางด้านเศรษฐกิจทั้งหญิงและชายจนทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้
2. สตรีในชุมชนมีบทบาทมากในบทบาททางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน และชุมชน
3. ชุมชนตั้งอยู่อย่างถาวรและมานานยิ่งทำให้มีวัฒนธรรม หรือความเจริญทางภายนอกได้เข้ามาในชุมชน และชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ได้พอสมควร

4.2 การแนะนำตัว

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎี ในประเด็นที่ต้องการศึกษาอย่าง แจ่มชัดแล้ว และได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของหมู่บ้าน จากครอบครัวของเพื่อนผู้วิจัยที่เคยเรียนด้วยกันและเคยรู้จักค้าขายกับพ่อของผู้วิจัยและมีบ้านอยู่ในหมู่บ้านที่ผู้วิจัยจะเข้าไปศึกษา พร้อมกับนี้ได้จัดเตรียมประเด็นในการศึกษาพร้อมทั้งกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ อย่างคร่าว ๆ จากนั้นจึงเข้าไปในพื้นที่โดยเข้าไปบ้านเพื่อน ซึ่งเป็นร้ายขายของชำ มีคนมาซื้อของตลอด ผู้วิจัยได้ทำความรู้จักกับแม่บ้านที่มาซื้อของและแนะนำตัวอย่างไม่เป็นทางการ พูดคุยซักถามในเรื่องวิถีชีวิตโดยทั่ว ๆ ไป อย่างกว้าง ๆ ของชุมชน และได้เข้าไปร่วมในงานบุญต่าง ๆ ของชุมชนที่จัดขึ้นในวัด และได้พบกับกำนันในหมู่บ้าน ผู้วิจัยได้เข้าไปทักทายและพูดคุยถึงวัตถุประสงค์ของการเข้ามาในชุมชน และจะนำหนังสือจากภาควิชามาให้ภายหลัง เมื่อแนะนำเป็นที่รู้จักกันเรียบร้อยแล้ว คนในหมู่บ้านโดยเฉพาะคนที่มีอายุจะถือว่าผู้วิจัยเปรียบเสมือน ลูกหลานคนหนึ่งชุมชน สังเกตได้จากการเรียก

แทนชื่อผู้วิจัยว่า “ ลูก ” และหมู่บ้านที่ผู้วิจัยอยู่ที่ใกล้กับหมู่บ้านที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษา และมีขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ เหมือนกัน ภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารเป็นภาษาท้องถิ่นที่เรียกว่า ภาษายอง ซึ่งข้าพเจ้าก็ใช้ภาษาของคนในชุมชนนั้น จึงทำให้ไม่มีปัญหาในการสื่อสาร ในสมัยก่อนพ่อและญาติของผู้วิจัยเคยมาติดต่อค้าขายกับคนในชุมชนนี้ด้วยและเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี เมื่อผู้วิจัยแนะนำตัวว่ามาจากไหน เป็นลูกหลานใคร คนในชุมชนนั้นก็รู้จัก และให้ความไว้วางใจเป็นอย่างยิ่ง สังเกตได้จากการที่ชาวบ้าน สามารถพูดเรื่องส่วนตัวของตนเองโดยเฉพาะแม่บ้านสามารถเล่าเรื่องในครอบครัว เรื่องผัวเมีย ให้ฟังและเรื่องปัญหาในครอบครัวให้ผู้วิจัยได้รับรู้

เมื่อผู้วิจัยเข้าไปในชุมชนแต่ละครั้ง ถ้าคนที่ไม่รู้จักคุ้นเคยก็จะสอบถามว่ามาทำไม โดยเฉพาะคนแก่จะถามว่าจะเอาอะไรมาให้ ผู้วิจัยจะแนะนำตัวให้เข้าใจว่าเป็นนักศึกษา มาเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทของสตรีในชุมชนนี้ เพื่อทำเป็นผลงานการศึกษาวิจัยส่งอาจารย์ และบอกคนในชุมชนว่าอาจจะต้องใช้เวลายาวนานในการศึกษาข้อมูลและรับรองว่าข้อมูลทุกอย่างจะนำไปใช้เพื่อการศึกษาทั้งสิ้น แหล่งข้อมูลมีสิทธิที่จะปฏิเสธไม่ให้ข้อมูลถ้าไม่ต้องการหรือไม่เห็นด้วย และขอรับรองว่าข้อมูลทุกอย่างจะเป็นความลับ งานวิจัยที่จะศึกษานี้มีกลุ่มเป้าหมายอยู่ที่ สตรีที่แต่งงานแล้ว และสตรีที่ยังไม่แต่งงาน พร้อมกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น พ่อบ้าน ลูก และคนชรา เพื่อจะได้สอบถามเกี่ยวกับบทบาทของสตรี และการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของสตรีในครัวเรือน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาที่ถูกต้อง และพร้อมกันนี้ผู้วิจัยก็ได้พบปะพูดคุยกับชาวบ้าน เพื่อสร้างความคุ้นเคย พร้อมทั้งสังเกตชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ การใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะเข้าไปในชุมชนเรื่อย ๆ และรู้จักมักคุ้นกับชาวบ้าน และเริ่มทำงานในบางเรื่องไปพร้อมกัน

4.3 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

ในระยะแรก เป็นการสร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจและความสัมพันธ์ พร้อมกับสำรวจข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน ซึ่งในระยะแรกนี้ผู้วิจัยได้ใช้เวลามากกว่าที่จะได้ข้อมูล เพราะต้องใช้เวลาในการสร้างความสัมพันธ์และความเชื่อใจให้มากที่สุด ผู้วิจัยทำโดยการเข้าไป ในชุมชนนั้นเป็นประจำทุกอาทิตย์ และได้เข้าไปร่วมทำกิจกรรมทางด้านศาสนาและงานต่าง ๆ ในชุมชน เช่น งานศพ งานแต่งงาน และงานประเพณีของหมู่บ้าน และเข้าร่วมในกิจกรรมการทำงานต่าง ของชุมชน เช่นในช่วงฤดูกาล รับจ้างแกะลำไย แกะลิ้นจี่ การอบรมแม่บ้าน การขายของในชุมชน ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นด้วยพร้อมกับพูดคุย ชักถาม ในเรื่องต่าง ๆ จนเป็นที่รู้จักคุ้นหน้าเป็นอย่างดี สังเกตได้จากระยะหลังที่ผู้วิจัยเข้าไปในชุมชน โดยใช้รถจักรยานยนต์ขับเข้าไปในหมู่บ้าน ถ้าพบคนที่เคยสัมภาษณ์ และพูดคุยกัน ก็จะยิ้มและทักทายผู้วิจัยเป็นอย่างดี จะถามว่าวันนี้ไปบ้านไหน การแสดงความเป็นมิตรและให้ความร่วมมือในการสอบถามและพูดคุยเป็นอย่างดี ทำให้ผู้วิจัยมีกำลังใจที่จะทำการศึกษาอย่างเต็มที่ ในการทำความคุ้นกับชาวบ้านนั้นผู้วิจัยจะพูดกับกลุ่มเป้าหมายในเรื่องทั่วไปก่อน เช่นเรื่องการทำมาหากิน เรื่องลูกหลาน ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ต่าง ๆ เพื่อสร้างความคุ้นเคยและเมื่อเห็นบ่อย ๆ ก็ทักทายปราศรัยกันเป็นอย่างดี จึงเริ่มชักถามข้อมูลที่ต้องการ ในผู้ที่สามารถให้ข้อมูลหลักได้คือ สตรีที่แต่งงานแล้ว และสตรีที่ยังไม่ได้แต่งงานและมีบทบาทสำคัญทางด้านเศรษฐกิจในครัวเรือนของครอบครัว

4.4 การเริ่มทำงาน

เมื่อผู้วิจัยได้เข้าไปในชุมชนหลายครั้งและได้สร้างความคุ้นเคย และความไว้วางใจของคนในชุมชน ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลบางอย่างในชุมชนไปพร้อม ๆ กัน โดยผู้วิจัยได้ทำแผนที่ทางกายภาพ อย่างคร่าว ๆ จากการสำรวจของผู้วิจัยเองก่อน เพื่อดูภาพรวมของชุมชน ช่วยให้นักวิจัยเห็นความสัมพันธ์ทางกายภาพระหว่างหน่วยต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ตลาด ร้านค้า วัด บ้าน โรงเรียน สถานีอนามัย สถานีตำรวจ พื้นที่ทำการเกษตร ถนน ทางน้ำ และเห็น

ขอบข่ายของงานวิจัยในเชิงกายภาพได้เร็วขึ้น และเพื่อให้ได้ข้อมูลทางกายภาพ และทางสังคมที่ชัดเจน และสมบูรณ์มากขึ้น ผู้วิจัยได้ร่วมมือกับชาวบ้าน ทำแผนที่ทางกายภาพ และทางสังคมขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้อง เพิ่มเติมข้อมูลที่ผู้วิจัยคาดไม่ถึง เพราะคนในชุมชนจะมีความชัดเจนเกี่ยวกับพื้นที่ของตนเองมากกว่าตัวผู้วิจัย และได้นำแผนที่ที่ได้ มาปรับจนได้แผนที่ที่สมบูรณ์มากที่สุด และเป็นประโยชน์ในการทำการศึกษของผู้วิจัยเป็นอันมาก

หลังจากนั้นผู้วิจัยก็เริ่มศึกษาหากกลุ่มตัวอย่างในการรวบรวมข้อมูล ในแต่ละหัวข้อของการวิจัย โดยได้ศึกษา ทำความเข้าใจกับข้อมูลจากแผนที่และโยงเข้ากับปัญหาของการวิจัย โดยจะเลือกตัวอย่าง หรือกรณีศึกษาในแง่ของเวลา สถานที่ คน และเหตุการณ์ เช่น ในกรณีแรก ๆ ที่ศึกษาเกี่ยวกับบริบทของชุมชน จะเลือกคนที่มีอายุ หรือผู้อาวุโสในชุมชน ผู้ที่มีความรู้ดีในเรื่องชุมชนเป็นคนที่มีความเคารพนับถือในชุมชน และอยู่ในชุมชนนี้มานานจนสามารถรู้เรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชนได้เป็นอย่างดีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ถ้าเป็นการเลือกศึกษาเป็นรายกรณีของกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยได้เข้าไปทำความเข้าใจและไปหลาย ๆ ครั้ง หลาย ๆ ช่วงเวลา และในสถานที่ ๆ ต่างกัน ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้างและการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างกับแต่ละกรณีที่ศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เจาะลึกบางประเด็น และมีการพูดคุย สอบถามเรื่องต่าง ๆ กับสมาชิกในครอบครัว โดยพิจารณาจากโอกาสและความสอดคล้องของปัญหา เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูล และเป็นการวิเคราะห์ความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับไปด้วย

ในการเข้าไปศึกษาข้อมูลแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้การบันทึกข้อมูลในการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้อย่างละเอียด เมื่อได้ข้อมูลแต่ละครั้งซึ่งจะเป็นข้อมูลร่วมหลาย ๆ ด้าน ผู้วิจัยได้แยกประเภทตามหัวข้อและเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน แยกแยะให้ชัดเจนไว้เป็นครั้ง ๆ ไป จนได้ข้อมูลครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษา และขณะเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลเพื่อหาความถูกต้องและเพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิค วิธีการและเครื่องมือ หลาย ๆ อย่างมาช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การใช้กล้องถ่ายภาพ การบันทึกเสียง เป็นต้น เมื่อได้ข้อมูลที่สมบูรณ์แล้ว จึงได้จัดการกับข้อมูล โดย

แยกแยะจัดประเภท ตามคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเขียนเรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัย

5. เครื่องมือและเทคนิคที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือหลักที่ใช้ในการสังเกต สัมภาษณ์ ตรวจสอบ ทัศนคติ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงและถูกต้องมากที่สุด

เมื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนแล้วผู้วิจัยได้พบว่า ในชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย และอาชีพแต่ละอย่างมีกระบวนการและความเหมาะสมในชุมชน ทำให้บทบาทของแต่ละคนแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาและในแต่ละสถานภาพหรือในเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นการที่จะศึกษาชุมชนนี้จึงต้องใช้เครื่องมือหลายอย่างเพื่อที่จะได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและถูกต้องมากที่สุด ผู้วิจัยจึงใช้เครื่องมือและวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

1. การสังเกต ผู้ศึกษาได้ใช้การสังเกตในการเก็บข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมของบุคคลโดยได้เข้าไปศึกษาวิถีชีวิต งานที่ทำเป็นกิจวัตรประจำวันของสตรีในชุมชน การทำงานต่าง ๆ ของสตรีในชุมชน ตลอดจนสังเกตเกี่ยวกับบริบท และปรากฏการณ์ทั่วไปในชุมชนโดยแบ่งวิธีการการสังเกตออกเป็น 2 ลักษณะ

1.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เมื่อมีความคุ้นเคยและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเป้าหมาย ทำให้การศึกษา และการเก็บข้อมูลได้ถูกต้องและหลากหลาย การเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมการประกอบอาชีพต่าง ๆ ของสตรีในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าไปร่วมในกิจกรรมการประกอบอาชีพต่าง ๆ ของสตรีในชุมชน เช่น การขายของ การทำอาหาร การทำงานแกะลำไย แกะลิ้นจี่ การช่วยหอน้ำพริกขาย ของแม่บ้านที่ประกอบอาชีพในชุมชน ในการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกับแม่บ้านผู้วิจัย ได้สังเกตพฤติกรรมและใช้การพูดคุยการสอบถามร่วม เพื่อศึกษาในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะงานที่สตรีทำเกี่ยวกับเศรษฐกิจของครอบครัว ศึกษาสังเกตงานที่สตรีทำแล้วก่อให้เกิดรายได้ และงานที่ทำแล้วไม่ก่อให้เกิดรายได้ในครัวเรือน

1.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เข้าไป สังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของสตรี ในชุมชน ในช่วงแรก ๆ จะสังเกตภาพรวมของชุมชน เช่นการใช้ชีวิตประจำวัน หรือวิถีชีวิตในชุมชน เช่น สถานที่อยู่อาศัย อาหารที่รับประทาน การแต่งกาย การใช้เครื่องใช้ในครัวเรือน การกระทำหรือพฤติกรรมที่แสดงในการประกอบอาชีพ การทำงานต่าง ๆ ในชุมชน การเรียนรู้ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ การประกอบพิธีกรรมของ ชุมชน ความเชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชน และการมีภาพรวมในกิจกรรมของคนในชุมชน ศึกษาทั้งที่เป็นส่วนบุคคล กลุ่มบุคคลและครอบครัว โดยเฉพาะการสังเกตสถานการณ์ที่เป็นบริบทของกลุ่มเป้าหมายด้วยทุกครั้ง เช่น สังเกตความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว การปฏิบัติต่อกันและกันของสมาชิกในครอบครัว การทำงานในบ้านของคนในครอบครัว และบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่นพ่อ แม่ พี่ น้อง ลูก หลาน เป็นต้น

2. การสัมภาษณ์ เป็นรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ถามและผู้ตอบภายใต้กฎเกณฑ์ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูล เป็นการสนทนาอย่างมีจุดมุ่งหมายเป็นหลัก การสัมภาษณ์จะมีลักษณะยืดหยุ่นในการเข้าไปสัมภาษณ์ ในชุมชนนี้ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์ทั้งลักษณะบุคคลและสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม ซึ่งการสัมภาษณ์ได้ใช้ทั้ง 2 ประเภทคือ

2.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ เป็นลักษณะการเตรียมแบบสอบถามไว้ล่วงหน้า มีทั้งคำถามที่ต้องการคำตอบเฉพาะเจาะจง และคำถามที่ผู้ให้คำตอบให้คำตอบได้ตามความต้องการ โดยผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อที่ทำการศึกษาอย่างกว้าง ๆ ไว้ล่วงหน้า ในลักษณะคำถามแบบปลายเปิด ตามวัตถุประสงค์ที่วางเอาไว้เช่นวิถีชีวิตประจำวันของสตรี กิจกรรมในชีวิตประจำวันของกลุ่มเป้าหมาย และคำถามแบบปลายปิดในเรื่องเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มเป้าหมาย เป็นต้น

2.2 การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เป็นการพูดคุย ชักถามกลุ่มเป้าหมายตามโอกาสที่เหมาะสม จากการพูดคุยผู้วิจัยจะสอดแทรกคำถาม และเปิดโอกาสให้ผู้สนทนาพูดคุยได้ตามสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นการพูดคุยที่ให้ความยืดหยุ่น เป็นอิสระทำให้ผู้ให้ข้อมูล ไม่รู้สึกเกรงกลัว ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงมากที่สุด ผู้วิจัยจะใช้วิธีการนี้มากเพราะเป็นการสนทนากัน

เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างเป็นธรรมชาติไม่เร่งเร้า ซึ่งจะได้ข้อมูลเชิงปรึกษาหารือ และปรับทุกข์ไปด้วย แต่การสัมภาษณ์ก็ยังคงยึดในวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. การสนทนากลุ่มย่อย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นในลักษณะการสนทนากลุ่มตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้าน ที่รับจ้างถักผ้า ในเวลาถักผ้าในช่วงหลังจากที่ทำงานบ้านเสร็จแล้วก็มานั่งถักผ้ารวมกันตามบ้านของคนใดคนหนึ่ง จะใช้มือถักผ้าตามดูผ้าที่ถัก ปากก็พูดคุยไปด้วย กลุ่มที่ทำงานรับจ้างแกะลำไย แกะลิ้นจี่ซึ่งจะมีบางช่วงฤดูกาล จะมีบ้านที่เป็นนายจ้างนำผลไม้ต่าง ๆ มาจ้างแกะในหมู่บ้าน แม่บ้านก็จะไปแกะตามบ้านที่เข้าจ้างทำ และในกลุ่มแม่บ้านที่ไปช่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน เช่น งานแต่งงาน งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ งานวัด เป็นต้น จะทำงานไปด้วย พูดคุยสอบถามไปด้วย ผู้วิจัยจะใช้คำถามนำเป็นคำถามแบบปลายเปิด ซึ่งข้อมูลที่รวบรวมได้บางครั้ง ก็นำไปสู่การสนทนาในรายบุคคลต่อไป หรือบางครั้งก็นำประเด็นที่ต้องการหาข้อมูล เพิ่มเติมไปเป็นคำถามใหม่ในกลุ่มใหม่ต่อไป

4. การบันทึกภาคสนาม การถ่ายภาพ และการบันทึกเสียง ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ทั่วไป ผู้วิจัยได้บันทึกข้อมูล อย่างละเอียดในการเข้าไปศึกษาข้อมูลในชุมชน เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจน และถูกต้อง โดยได้ใช้วิธีการบันทึกภาพเกี่ยวกับประเพณี และการประกอบอาชีพในชุมชน และการบันทึกเสียงจากการเก็บข้อมูลในการสนทนากลุ่มย่อย ในบางครั้งที่เป็นเหตุการณ์ หรือเป็นการศึกษาข้อมูลหลักที่สำคัญ ช่วยเป็นเครื่องมือที่ช่วยผู้วิจัยเตือนความทรงจำ ในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ หรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างที่ทำการศึกษาข้อมูล เพื่อให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นคำตอบที่ถูกต้อง และน่าเชื่อถือมากที่สุด

สำหรับเทคนิคและวิธีการรวบรวมข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ในขณะที่ทำการศึกษา และรวบรวมข้อมูลในพื้นที่จะเป็นในลักษณะของการผสมผสานกัน ไม่ได้เกิดขึ้นในกรณีใดกรณีหนึ่งโดยเฉพาะ การศึกษาข้อมูลจะมีการตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลอยู่ตลอดเวลา และจะใช้การตรวจสอบหลายวิธี เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องที่สุด ถ้าไม่แน่ใจจะกลับเข้าไปศึกษาเพิ่มเติมตลอดเวลา จึงต้องใช้เวลาในการศึกษาที่ยาวนานพอสมควร

6. การตรวจสอบข้อมูล

หลังจากที่ได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลที่ได้อีกว่าเพียงพอหรือยัง โดยดูจากความอึดอัด ความซ้ำ ๆ กัน หรือเหมือนกันของข้อมูลที่เป็นตัวกำหนดว่าเพียงพอหรือไม่ และตรวจสอบว่าข้อมูลนั้นตอบปัญหาของการวิจัยหรือไม่ ถ้าได้ข้อมูลไม่ตรงกัน จะต้องตรวจสอบว่า ข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร โดยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ซึ่งมีวิธีการดังนี้

6.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยตรวจสอบแหล่งที่มาซึ่งจะพิจารณาในเรื่องแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่ให้ข้อมูลนั้น ๆ ถ้าต่างเวลา ต่างสถานที่ ต่างบุคคล จะได้ข้อมูลเหมือนกันหรือไม่

6.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล โดยใช้ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลาย ๆ วิธีการ ในการหาข้อมูลในแต่ละหัวข้อเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องมากที่สุด คือ ถ้าใช้การเก็บข้อมูลที่แตกต่างกันแต่ได้ข้อมูลที่เหมือนกันแสดงว่าข้อมูลนั้นน่าจะเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง ตัวอย่างเช่น ใช้การสังเกตคู่กับการซักถาม พร้อมกับศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลแต่ละครั้ง ได้ทำการตรวจสอบความถูกต้อง และความเชื่อถือได้ของข้อมูลและผู้วิจัยได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลไปเป็นระยะ หากข้อมูลไม่เพียงพอต่อการเข้าใจปรากฏการณ์ผู้วิจัยได้จัดเก็บข้อมูลเพิ่มเติม แล้วนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติม การวิเคราะห์ข้อมูลจึงเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปพร้อม ๆ กันกับการเก็บข้อมูลในภาคสนาม การจัดบันทึกโดยจำแนกออกเป็น 6 ขั้นตอน ในหนึ่งเหตุการณ์ ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร กับใคร เพราะอะไร มีความหมายว่าอย่างไรในการทำสิ่งเหล่านี้ โดยจัดบันทึกอย่างละเอียดและครอบคลุมเนื้อหาทุก ๆ ด้าน หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาประมวล รวบรวมเป็นหมวดหมู่ นำมาจัดระบบ เรียบเรียง หาความหมาย เชื่อมโยง และหาความสัมพันธ์ของข้อมูลตามคำถามและวัตถุประสงค์การวิจัย ตามข้อมูลที่ได้ศึกษามา เมื่อมีความชัดเจนดีแล้วจึงเริ่มเขียนรายงาน การวิจัย โดยนำเสนอข้อมูลในรูปแบบเชิงบรรยาย อธิบายและสรุปเชิงวิเคราะห์

8. ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

การศึกษาทั้งหมดใช้เวลาดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 18 เดือน คือเริ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนเมษายน 2542 ถึงเดือนกรกฎาคม 2543 ในการเก็บข้อมูลนั้นผู้วิจัยมีการตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมกัน และเริ่มเขียนรายงานการวิจัยตั้งแต่เดือนตุลาคม 2542 และเสร็จสิ้นในเดือนกันยายน 2543